

**Гладченко Д. М.,**  
*аспірант кафедри адміністративного і кримінального права  
юридичного факультету  
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара  
<https://orcid.org/0009-0005-6572-2690>*

**АНАЛІЗ АКТУАЛЬНОГО СТАНУ ЗЛОЧИННОСТІ  
ЗА СТ. СТ. 407, 408 КК УКРАЇНИ  
ТА ОГЛЯД КРИМІНАЛЬНО-ЗАКОНОДАВЧОЇ ПОЛІТИКИ ПРОТИДІЇ  
ЦИМ ВІЙСЬКОВИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ  
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

**ANALYSIS OF THE CURRENT CRIMINAL SITUATION  
UNDER ARTICLES 407 AND 408 OF THE CRIMINAL CODE  
OF UKRAINE AND THE OVERVIEW OF THE CRIMINAL LAW POLICY  
TO COUNTERACT TO THESE MILITARY CRIMINAL OFFENCES  
UNDER MARTIAL LAW**

У статті здійснено аналіз актуального стану злочинності за ст. 407 «Самовільне залишення військової частини або місця служби» та ст. 408 «Дезертирство» розділу XIX Особливої частини Кримінального кодексу України в умовах російського повномасштабного вторгнення.

Порівняно показники кількості суспільно небезпечних діянь, передбачених ст. 407 і ст. 408 кримінального закону, облікованих впродовж 2021–2024 рр., зокрема розраховано темпи їх приросту.

Досліджено роль вищезазначених суспільно небезпечних учинів у структурі української військової та загальнонаціональної злочинності. Встановлено, що вони є не тільки найбільш поширеними представниками власного вузькоспеціалізованого інституту військових кримінальних правопорушень, а й загалом – одними з найрозповсюдженіших кримінально караних діянь, визначених національним законодавством про кримінальну відповідальність. Крім того, за окремими статистичними показниками проаналізовано ефективність досудового розслідування протиправних учинів, визначених ст. ст. 407, 408 Кримінального кодексу України.

За наслідками аналізу статистичної звітності 2021–2024 рр. констатовано наявність безпрецедентної кримінально-правової кризи загальнонаціонального масштабу, викликаной лавиноподібним поширенням злочинного самовільного залишення військової частини або місця служби (зокрема дезертирства).

Здійснено огляд сучасної кримінально-законодавчої політики протидії стрімкому розповсюдженню кримінально караного «СЗЧ» в умовах російського повномасштабного вторгнення.

Розглянуто зміни та доповнення до законодавства про кримінальну відповідальність, внесені Законами України від 13.12.2022 р. № 2839-IX, від 13.07.2023 р. № 3233-IX та від 20.08.2024 р. № 3902-IX. Проаналізовано явні та потенційні мотиви прийняття зазначених нормативно-правових актів і надано оцінку результатам впровадження їх новел. Зокрема констатовано наявність стійкої тенденції до гуманізації процесу боротьби з військовими кримінальними правопорушеннями, регламентованими ст. ст. 407, 408 Кримінального кодексу України, в умовах воєнного стану (зокрема з підстав необхідності належного кадрового забезпечення Сил оборони України).

**Ключові слова:** *військовослужбовець, самовільне залишення військової частини або місця служби, дезертирство, воєнний стан, декриміналізація, звільнення від кримінальної відповідальності, питома вага.*

The article analyses the current state of crime under Art. 407 'Unauthorised leaving of a military unit or place of service' and Art. 408 'Desertion' of Chapter XIX of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine in the context of the Russian full-scale invasion.

The author compares the indicators of the number of socially dangerous acts under Art. 407 and Art. 408 of the criminal law recorded during 2021–2024, and calculates the growth rates of their number.

The article examines the role of the acts defined in Articles 407 and 408 of the Criminal Law in the structure of military and national crime in Ukraine. It is established that they are the most common military criminal offences and one of the most common criminal offences in general. In addition, the article analyses the effectiveness of pre-trial investigation of criminal offences under Articles 407 and 408 of the Criminal Code of Ukraine by certain statistical indicators.

Based on the results of the analysis of statistical reports, the article states that there is an unprecedented criminal law crisis of a national scale caused by the avalanche-like spread of unauthorised leaving of a military unit or place of service and desertion.

The author reviews the current criminal law policy of combating military criminal offences under Articles 407 and 408 of the Criminal Code of Ukraine.

The article examines the amendments and additions to the legislation on criminal liability directly aimed at combating unauthorised abandonment of a military unit or place of service and desertion in the context of a full-scale invasion introduced by the Law of Ukraine No. 2839-IX of 13.12.2022, the Law of Ukraine No. 3233-IX of 13.07.2023 and the Law of Ukraine No. 3902-IX of 20.08.2024. The author analyses possible motives for their adoption and assesses their effectiveness.

The article states that there is a tendency towards humanisation of the criminal law policy of counteracting the rapid spread of military criminal offences, Articles 407, 408 of the Criminal Code of Ukraine (in particular, on the grounds of the need for proper personnel support of the Defence Forces of Ukraine).

**Key words:** *military personnel, unauthorised leaving of a military unit or place of service, desertion, martial law, decriminalisation, exemption from criminal liability, proportion.*

**Постановка проблеми.** Одним з найсерйозніших викликів для обороноздатності України в умовах збройної агресії російської федерації проти нашої держави стало стрімке поширення військових кримінальних правопорушень, передбачених ст. 407 «Самовільне залишення військової частини або місця служби» та ст. 408 «Дезертирство» розділу XIX Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України, кримінальний закон, закон про кримінальну відповідальність) [1].

Проблема широкого розповсюдження т.з. «СЗЧ» серед українських військовослужбовців вперше гостро постала ще далекого 2014 р., але саме з початком 2022 р. російського повномасштабного вторгнення вона отримала не просто «друге дихання», а перетворилася на безпрецедентне кримінально-правове кризове явище загальнонаціонального масштабу.

У відповідь на вищезазначений загрозливий розвиток криміногенної ситуації в українському військовому середовищі, національний нормотворець впродовж 2022–2024 рр. прийняв цілу низку різноманітних доповнень та змін до закону про кримінальну відповідальність, які характеризуються унікальними особливостями та потребують їх комплексного дослідження як системи послідовних і взаємопов'язаних кримінально-законодавчих заходів (через призму розуміння актуального стану «СЗЧ»-злочинності, аналізу правової природи і послідовності впровадження вищезгаданих нововведень, явних й потенційних мотивів їх затвердження в умовах воєнного стану).

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** З огляду на великий суспільний резонанс проб-

леми, якій присвячена ця стаття, українська наукова спільнота неодноразово приділяла увагу її дослідженню.

Так, аналізу стану злочинності за ст. ст. 407, 408 КК України присвячено роботи П.І. Ткаченка, П.Г. Висоцького, Є.М. Пащенко, А.В. Плотнікової та інших авторів.

Водночас власні думки щодо кримінально-законодавчих заходів протидії вищезгаданим військовим кримінальним правопорушенням, реалізованих в умовах воєнного стану, неодноразово висловлювали автор цієї наукової праці, Т.Б. Ніколаєнко, О. Осінський, П.Г. Висоцький, А.В. Плотнікова й інші вітчизняні вчені-правники.

**Постановка завдання.** Мета статті – здійснити комплексний аналіз стану злочинності за ст. ст. 407, 408 КК України в умовах повномасштабної збройної агресії РФ проти нашої держави та дослідити особливості розвитку національної кримінально-законодавчої політики протидії цим військовим кримінальним правопорушенням на сучасному етапі.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Якщо «останнього доповномасштабного» 2021 р. було обліковано не багато не мало 2028 діянь, передбачених ст. 407 КК України [2], то з початком російської неприхованої інтервенції спостерігається надзвичайне погіршення ситуації зі станом злочинності за цією кримінально-правовою нормою:

1) статистична звітність за 2022 р. охопила вже 6183 випадки кримінально караного самовільного залишення військової частини або місця служби (без ознак дезертирства) [3], що одразу на 204.88% більше за аналогічні показники попереднього 2021 р.;

2) 2023 р. за ст. 407 кримінального закону кваліфіковано 16515 учинів [4]. Показники за досліджуваною нормою зросли на 108.24% у порівнянні з 2022 р. і на 843.89% перевершили статистику 2021 р.;

3) 66240 випадків злочинного «СЗЧ» (без ознак дезертирства) було обліковано впродовж 2024 р. [5]. Це на 301.09% більше, ніж 2023 р., а показники 2021 р. взагалі були перевищені на шокуючі 3166.27% (ТРИ ТИСЯЧІ сто шістдесят шість цілих двадцять сім сотих відсотка).

Не пасе задніх за масштабами поширення і більш суспільно небезпечне військове кримінальне правопорушення, передбачене ст. 408 КК України: якщо 2021 р. за ст. 408 кримінального закону було кваліфіковано «скромні» 117 учинів [2], то вже 2022 р. їх кількість зросла одразу на неймовірні 2647% (ДВІ ТИСЯЧІ шістсот сорок сім відсотків) – було обліковано 3214 випадків цього військового кримінального правопорушення [3].

В подальші ж роки суспільно небезпечні діяння, передбачені ст. 408 КК України, продовжували встановлювати все новій й нові рекорди розповсюдження в українському військовому середовищі:

1) 7771 випадок дезертирства зафіксовано впродовж 2023 р. (значення 2022 р. за аналогічною нормою перевершені на 141.79%, а 2021 р. – одразу на 6541.88%) [4];

2) 2024 р. за ст. 408 кримінального закону кваліфіковано 23209 діянь [5]: відбулося майже троекратне зростання кількості облікованих правопорушень такого виду порівняно з 2023 р. – на 198.66%, а статистичні числа 2021 р. були переважені на фантастичні 19736.75% (ДЕВ'ЯТНАДЦЯТЬ ТИСЯЧ сімсот тридцять шість цілих сімдесят п'ять сотих відсотка).

При цьому, досліджувані протиправні діяння досягли настільки значимої ролі у структурі армійського криміналу, що їх можна сміливо ототожнювати із військовою злочинністю як такою – станом на кінець 2024 р. спільна питома вага військово-кримінального «СЗЧ-дуету», регламентованого ст. ст. 407, 408 КК України, досягла 95,26% від загальної кількості всіх військових кримінальних правопорушень, облікованих у цей звітний період [5].

Так, 2021 р. частка самовільного залишення військової частини або місця служби (без ознак дезертирства) склала 66.78% від загальної кількості зафіксованих тоді злочинів та кримінальних проступків проти встановленого законодавством порядку несення (проходження) військової служби [2]. І хоча у 2022 р. значення цього співвідношення впали до 44.92% [3] (та тлі стрімкого збільшення частки «сестринського» дезертирства), однак надалі спостерігається їх впевнене й послідовне зростання: 2023 р. питома вага діянь, передбачених ст. 407 кримінального закону, у структурі військової злочинності зросла до показника у 57.61% [4], а за підсумками 2024 р. взагалі досягла 70.54% [5]. У такий спосіб «СЗЧ», криміналізоване ст. 407 КК України, послідовно продовжує міцно тримати «ганебну пальму першості» найбільш розповсюдженого військового кримінального правопорушення.

Водночас значно більш карколомними перипетіями власного «кар'єрного росту» відзначилося дезертирство, яке 2021 р. складало скромні 3.85% від загальної кількості облікованих учинів проти встановленого законодавством порядку проходження/несення військової служби [2]. Проте 2022 р. його питома вага в межах структури військової злочинності становила вже 23.35% [3], 2023 р. зросла до 27.11% [4], а впродовж 2024 р. хоча і трішки знизилася, проте склала не менш значні 24.72% [5]. У такий спосіб зазначене військове кримінальне правопорушення із команди «аутсайдерів» стрімко повернуло до когорти лідерів армійського криміналу, займаючи друге місце за поширеністю серед усіх суспільно небезпечних діянь, регламентованих положеннями розділу XIX Особливої частини КК України.

Не менш красномовно про кризовий характер та всеукраїнський масштаб досліджуемого кримінально-правового явища також свідчить роль, яку кримінально протиправне «СЗЧ» почало відігравати у загальнонаціональній структурі злочинності нашої держави після початку повномасштабної агресії рф.

Доречно згадати, що М. І. Панов та Ю. П. Дзюба свого часу наводили діяння, передбачені ст. ст. 407, 408 кримінального закону, як характерні приклади представників умовної групи «спеціальних військових злочи-

нів» – складових розділу XIX Особливої частини КК України, які не мають аналогів серед «невійськових» кримінальних правопорушень [6, с. 6]. І така «спеціалізованість» явно обумовлювала відносно малопоширеність зазначених кримінально протиправних учинів (навіть в умовах вже не мирного «передповномасштабного» 2021 р. за статистичними показниками розповсюдження вони впевнено відставали від десятків інших «загальнокримінальних» суспільно небезпечних діянь [2]).

Але ситуація стрімко змінилася з початком російського неприхованої інтервенції і за підсумками 2024 р. правопорушення, передбачені ст. 407 КК України, неочікувано «очолили» українську злочинність – зайняли ПЕРШЕ місце за поширенням серед всіх облікованих військових і «невійськових» кримінальних проступків та злочинів у цей звітний період. Що ж до ст. 408 кримінального закону, то визначені нею кримінально протиправні учини посіли шосте місце за розповсюдженням в розрізі дослідження загальнонаціональної злочинності: до ганебної п'ятірки лідерів дезертирству не дала потрапити «класика кримінального жанру», регламентована ст. 190 «Шахрайство», ст. 185 «Крадіжка» та ст. 115 «Умисне вбивство», а також інший «кримінально-правовий андердог», реанімований саме агресивними діями кремля проти нашої держави – діяння за ст. 438 «Воєнні злочини» («Порушення законів та звичаїв війни») закону про кримінальну відповідальність [5].

Також про кризовий перебіг ходу подій яскраво свідчить дослідження статистичних показників, що характеризують ефективність досудового розслідування військових кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 407, 408 КК України.

Так, якщо на кінець «доповномасштабного» 2021 р. без рішень про закінчення або зупинення їх досудового розслідування залишилося 54.64% облікованих в цей період діянь за ст. 407 та 23.08% більш суспільно небезпечних учинів за ст. 408 кримінального закону [2], то дані подальших років демонструють різке погіршення ситуації:

1) у 2022 р. «невирішеним» залишилося досудове розслідування 77% діянь за ст. 407 КК України та одразу 92.38% випадків дезертирства [3];

2) до кінця 2023 р. не закінчилось чи не було зупинене досудове розслідування 86.73% фактів кримінально протиправного самовільного залишення військової частини або місця служби (без ознак дезертирства) та 97.98% учинів за ст. 408 закону про кримінальну відповідальність [4];

3) за підсумками 2024 р. без рішень про закінчення чи зупинення досудового розслідування залишилися вже 89.45% виявлених військових кримінальних правопорушень, передбачених ст. 407 КК України, та шокуючі 97.59% діянь, визначених ст. 408 кримінального закону [5].

З наведеного можна зробити висновок, що національна правоохоронна система впродовж 2022–2024 рр. послідовно втрачає ініціативу у боротьбі з військовими кримінальними правопорушеннями, передбаченими ст. ст. 407, 408 КК України, і не забезпечує належної кримінально-правової реакції на стрімке поширення цих протиправних учинів. Водночас вищевикреслена проблематика досудового розслідування обумовлює складність (а то й, взагалі, виключає можливість) надання більш об'єктивної оцінки стану «СЗЧ»-злочинності шляхом комплексного аналізу статистичної звітності та практики українських судів, оскільки можна обґрунтовано стверджувати, що переважна більшість кримінальних проваджень за ст. ст. 407, 408 кримінального закону в умовах воєнного стану просто не просувається далі стадії досудового розслідування.

Отож, статистичні дані підтверджують, що впродовж 2022–2024 рр. в Україні стрімко розгорнулася та остаточно утвердилася безпрецедентна кримінально-правова криза загальнонаціонального масштабу, викликана лавиноподібним поширенням кримінально караного самовільного залишення військової частини або місця служби (зокрема дезертирства).

У відповідь на вищеописаний гострий виклик воєнної пори українським нормотворцем була внесена ціла палітра змін та доповнень до національного законодавства про кримінальну відповідальність, першочергово спрямованих саме на забезпечення ефективної протидії розповсюдженню «локомотивів» військової злочинності, передбачених ст. ст. 407,

408 КК України, а також подоланню суспільно небезпечних наслідків їх вчинення.

Так, перший крок на шляху боротьби зі стрімким поширенням кримінально караного «СЗЧ» нормотворець зробив 13.12.2022 р., прийнявши Закон України № 2839-IX (далі – Закон № 2839-IX). Цим нормативно-правовим актом (далі – НПА), серед іншого, внесено зміни до ст. ст. 69, 75 Загальної частини КК України, а саме доповнено переліки діянь, засудження за які виключає можливість застосування кримінально-правових механізмів призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, та звільнення від відбування покарання з випробуванням, цілою низкою військових кримінальних правопорушень, зокрема і передбачених ст. ст. 407, 408 кримінального закону (у разі їх вчинення в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці) [1; 7].

Супровідні документи до проєкту Закону № 2839-IX не надають детальних роз'яснень щодо мотивів впровадження саме вищенаведених новел кримінального закону [8]. Однак «репресивний» задум нормотворця видається цілком очевидним – сформулювати сувору кримінально-правову реальність, за якої потенційний потяг окремих військовослужбовців до вчинення кримінально караного «СЗЧ» та деяких інших військових кримінальних правопорушень має превентивно пригнічуватися перспективами:

1) невідворотності призначення покарання саме у виді позбавлення волі на строк до десяти/дванадцяти років [1] (з огляду на законодавчу заборону застосування інших, більш м'яких санкцій, ніж передбачені ч. 5 ст. 407 / ч. 4 ст. 408 кримінального закону);

2) абсолютної неможливості уникнення реального відбуття покарання у виді позбавлення волі на вищезгадані тривалі строки через нормативне блокування механізму звільнення від нього з випробуванням.

Проте окресленому вище законодавчому підходу, погіршуючому становище суб'єктів військових кримінальних правопорушень, явно не вдалося покращити криміногенну ситуацію у армійській сфері та стабілізувати стан військового правопорядку, про що наочно свідчить досліджена вище за текстом статистична звітність 2023 р., яка продемонструвала

продовження безпрецедентного росту рівня злочинності за ст. ст. 407, 408 КК кримінального закону [4]. Тому надалі законодавець вирішив утримуватися від впровадження «репресивних» заходів боротьби із цими суспільно небезпечними діяннями, водночас вдавшись до кардинальної зміни стратегії.

Так, наступним кроком нормотворця стало прийняття Закону України від 13.07.2023 р. № 3233-IX (далі – Закон № 3233-IX), що поклав початок тенденції до гуманізації процесу протидії злочинному «СЗЧ». Зокрема цим НПА здійснено звуження змісту військових кримінальних правопорушень, регламентованих положеннями ч. ч. 4, 5 ст. 407 КК України, шляхом часткової декриміналізації передбачених ними діянь – було скасовано кримінальну протиправність самовільного залишення військової частини або місця служби (без ознак дезертирства) тривалістю не більше трьох діб, вчиненого в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, та в умовах воєнного стану [1; 9].

Оскільки законодавець у супровідних документах до проєкту Закону № 3233-IX взагалі не висловився щодо мотивів проведення вищеприписаної декриміналізації (не міститься навіть формальних згадок про цю новелу, оскільки вона не була передбачена первинною редакцією законопроекту), автор цієї статті у своїх попередніх наукових працях інтерпретував факт затвердження вищезгаданих змін виключно як акт вияву гуманізму до українських військовослужбовців (з огляду на особливо важкі умови їх публічної служби) шляхом врівноваження суворих кримінально-законодавчих заходів, раніше запроваджених Законом № 2839-IX [10, с. 160]. Зокрема він висловив думку, що новелами Закону № 3233-IX спеціально створено такий правовий контекст, за якого українським військовослужбовцям, які все ж вдалися до «СЗЧ» в умовах воєнного стану (а також в умовах особливого періоду, крім воєнного стану), «надаються» три «некриміналізовані» доби для усвідомлення суспільної небезпечності та потенційної злочинної протиправності своєї поведінки і її подальшого вчасного припинення (чим створюється можливість уникнення особою суворих правових наслідків, пов'язаних з безальтернативним призначенням

покарання у виді позбавлення волі на тривалий строк, яке підлягає виключно реальному відбуттю) [10, с. 156]. Однак подальший розвиток національної кримінально-законодавчої політики дозволяє ретроспективно припустити наявність й інших, більш прозаїчних потенційних мотивів прийняття Закону № 3233-IX.

Так, боротьба із злочинним самовільним залишенням військової частини або місця служби продовжилася прийняттям Закону України від 20.08.2024 р. № 3902-IX (далі – Закон № 3902-IX), ключовим нововведенням якого стало доповнення ст. 401 «Поняття військового кримінального правопорушення» розділу XIX Особливої частини КК України новою частиною п'ятою, яка встановила можливість звільнення осіб, що під час дії воєнного стану вперше вчинили військові кримінальні правопорушення, визначені ст. ст. 407, 408 кримінального закону, від кримінальної відповідальності в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України, у разі їх добровільного звернення із клопотаннями до слідчого, прокурора чи суду про намір повернутися до цієї або іншої військової частини або до місця служби для продовження проходження військової служби та за наявності письмової згоди командира (начальника) військової частини (установи) на продовження проходження військової служби такими особами [1; 11].

Оскільки зазначена кримінально-правова новела очевидно має «поліпшуючий становище військовослужбовця-правопорушника» характер, можна констатувати, що з прийняттям Закону № 3902-IX свого часу розпочата Законом № 3233-IX гуманізація кримінально-законодавчої політики протидії стрімкому розповсюдженню злочинного «СЗЧ» з разового заходу впевнено перетворилася на тенденцію, яка торкнулася і ст. 408 КК України – вперше «нерепресивних» змін зазнало правове регулювання більш суспільно небезпечного дезертирства, лібералізації якого нормотворець раніше послідовно уникав [1; 11].

Наявна спрямованість законодавця саме на милосердний підхід додатково підкреслюється фактом «форсованої гуманізації» проекту майбутнього Закону № 3902-IX. Так, на противагу діючій ч. 5 ст. 401 кримінального закону, її первинний зміст був значно менш «лояль-

ним до особи» і передбачав ініціацію процесу звільнення від кримінальної відповідальності суб'єктів суспільно небезпечних діянь, передбачених ст. ст. 407, 408 КК України, шляхом їх добровільного звернення із заявою про намір повернутися до військової частини чи місця служби виключно до моменту закінчення досудового розслідування (в актуальній редакції такі застереження відсутні, що фактично дозволяє звільняти осіб від кримінальної відповідальності навіть на стадії судового провадження [1; 11]), а коло осіб, яким мало бути адресовано таке добровільне звернення з боку суб'єктів вищезгаданих злочинів, було обмежено слідчим та прокурором (в остаточній прийнятій версії положення серед переліку таких осіб також присутній суд [1; 11]) [12]. І вищеописаного більш суворого бачення правової конструкції майбутньої ч. 5 ст. 401 кримінального закону ініціатори доповнення КК України зазначеним положенням притримувалися навіть станом на 16.08.2024 р. в межах підготовки законопроекту до другого читання (себто за чотири дні до прийняття Закону № 3902-IX) [13].

Водночас, на противагу «безродним» кримінально-законодавчим новелам Закону № 3233-IX, пояснювальна записка до проекту майбутнього Закону № 3902-IX прямо визначає завданням запровадження передбачених ним екстраординарних змін кримінального закону «встановлення механізмів і правових гарантій повернення військовослужбовців, які самовільно залишили військову частину або місце служби, та продовження військової служби такими особами» [14]. І в цьому контексті варто тимчасово вийти за межі питання боротьби із «СЗЧ» та звернути увагу на раніше прийнятий Закон України від 06.09.2023 № 3380-IX (далі – Закон № 3380-IX), яким внесено зміни до ст. 415 КК України та викладено в новій редакції ст. ст. 416, 417 закону про кримінальну відповідальність. Як наслідок, санкції цих військових кримінальних правопорушень набули ознак альтернативності і станом на початок 2025 р. передбачають не тільки покарання у виді позбавлення волі на певний строк (як це було до набрання сили Законом № 3380-IX), а й інші, значно більш м'які види покарань: службове обмеження для військовослужбовців,

обмеження волі і тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців [1, 15]. При цьому, мотивація прийняття цих гуманізуючих КК України новел Закону № 3380-IX, зокрема, базувалася на «необхідності збереження у лавах Збройних Сил України високваліфікованого особового складу, який має виключні знання та навички з управління бойовими машинами» [16].

З вищенаведеного можна зробити висновок, що в межах сучасного процесу трансформації вітчизняного кримінально-правового інституту військових кримінальних правопорушень впродовж 2022–2024 рр. впевнено закріпилася тенденція до впровадження доповнень та змін до кримінального закону, які фактично спрямовані не стільки на ліквідацію гострих проявів військової злочинності (першочергово – масового поширення «СЗЧ»), скільки на мінімізацію їх суспільно небезпечних наслідків, пов'язаних із вкрай негативним розвитком ситуації із кадровим забезпеченням Сил оборони України в умовах воєнного стану. Водночас, з огляду на зміст та правову природу розглянутих вище за текстом новел Закону № 3233-IX (які, як вже зазначалося, не отримали належного пояснення з боку нормотворця щодо цілей їх впровадження), автор цієї наукової праці воліє уточнити свої попередні умовиводи щодо потенційних мотивів прийняття цих гуманізуючих нововведень та ретроспективно зазначити, що і вони також могли бути ухвалені саме з прагматичною метою забезпечення «невибуття» певного кола військовослужбовців, що вдалися до порушення військової дисципліни, з процесу відсічі й стримування збройної агресії російської федерації проти України внаслідок їх притягнення до кримінальної відповідальності (подібно до новел Законів № 3233-IX та № 3380-IX).

Крім того, констатоване вище за текстом системне зниження ефективності досудового розслідування діянь, передбачених ст. ст. 407, 408 кримінального закону, що спостерігається після початку неприхованої інтервенції рф, також може бути ще одним потенційним мотивом впровадження кримінально-законодавчих заходів вдосконалення інституту військових кримінальних правопорушень гуманізуючого характеру, передбачених Законами № 3233-IX

та № 3902-IX. Так, шляхом унеможливлення притягнення до кримінальної відповідальності військовослужбовців складових Сектору безпеки та оборони України за прояви «СЗЧ», ступінь суспільної небезпечності яких вимушено не потребує криміналізації в екстраординарних умовах російської повномасштабної агресії, а також внаслідок закриття певної частини кримінальних проваджень за ст. ст. 407, 408 КК України внаслідок звільнення підозрюваних / обвинувачених від кримінальної відповідальності через втрату чинності законом, що встановлював кримінальну протиправність діяння, цілком можна досягти суттєвого «розвантаження» органів досудового розслідування та оперативних підрозділів у кризовий період і зосередити їх зусилля на досудовому розслідуванні кримінальних проваджень щодо більш суспільно небезпечних посягань на військовий правопорядок.

**Висновки.** Підводячи підсумки цього наукового дослідження, його автор вважає за необхідне зазначити таке.

Під час розгляду проекту майбутнього Закону № 3902-IX Головне науково-експертне управління апарату Верховної Ради України висловило побоювання, що прийняття його новел (досліджених вище за текстом цієї статті) може спричинити зниження ефективності наявного інституційного механізму протидії «СЗЧ»-діянням та негативно вплинути на мотивацію військовослужбовців до виконання загального військового обов'язку [17].

Проте, на стійке переконання автора цієї статті, ніякі зміни та доповнення до національного законодавства про кримінальну відповідальність, ані «репресивні» (подібні внесеним Законом № 2839-IX), ані «гуманістичні» (наприклад, запроваджені Законами № 3902-IX та № 3233-IX) – не зможуть вплинути на мотивацію військовослужбовців до виконання загального військового обов'язку і ефективність існуючого інституційного механізму протидії військовим кримінальним правопорушенням так, як на них перманентно впливає існуюча безпекова дійсність України.

Жорстокі фронтові реалії наймасштабнішого європейського збройного конфлікту за останні 80 років, український тил під безперервними ракетними, авіаційними та інформаційно-

психологічними ударами ворога, вимушене залучення до виконання військової обов'язку сотень тисяч громадян України шляхом їх призову під час мобілізації – тільки від цих факторів реально залежить мотивація наших військовослужбовців і подальший розвиток кризової ситуації, пов'язаної зі стрімким розповсюдженням діянь, передбачених ст. ст. 407, 408 кримінального закону. Ефективність протидії військовій злочинності перебуває у прямій залежності від ступеня гостроти вищезазначених обставин.

Автор цієї наукової роботи воліє повторно висловити висновки зі свого попереднього дослідження про те, що в умовах російського повномасштабного вторгнення поступово відбулася втрата національною кримінально-законодавчою політикою ролі дійового актора в питаннях боротьби зі стрімким поширенням «СЗЧ». Нормотворець фактично використав весь можливий арсенал реалістичних доповнень та змін до кримінального закону, а в межах «поля для нормативно-правового маневру» залишилося місце тільки для найбільш радикальних законодавчих кроків (наприклад, посилення і так вкрай суворих санкцій ч. 5 ст. 407 та ч. 4 ст. 408 КК України чи навпаки – повної декриміналізації діянь, передбачених зазначеними положеннями) – однак до них нормотво-

рець продовжує не вдаватися, найвірогідніше, розуміючи невеликі перспективи їх позитивного впливу і усвідомлюючи ризики розбалансування вітчизняної кримінально-правової системи внаслідок їх можливого впровадження [18, с. 191].

Водночас, навіть попри вищевисловлену песимістичну оцінку, потрібно віддати належне українському законодавцю, який за наявних екстраординарних обставин явно не намагається «загравати» із темою «законів воєнного часу» (що так люблять згадувати окремі публічні спікери, правову компетентність яких можна небезпідставно ставити під сумнів) та погіршувати морально-політичний клімат військового середовища запровадженням надмірних за своєю суворістю кримінально-правових заходів. Навпаки, можна обґрунтовано стверджувати, що національний нормотворець послідовно виявляє належне розуміння всієї тяжкості умов, за яких проходять службу наші захисники, і приймає доповнення та зміни до кримінального закону, пов'язані із протидією «СЗЧ», виходячи з реалістичних і прагматичних цілей, досягнення яких дійсно сприяє наближенню Перемоги України у жорстокому протистоянні з московським агресором.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (в останній редакції ЗУ від 26.02.2025 р. № 4268-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2021 року : звітність Офісу Генерального прокурора за формою № 1. URL: [https://old.gp.gov.ua/ua/file\\_downloader.html?\\_m=fslib&\\_t=fsfile&\\_c=download&file\\_id=215627](https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=215627)
3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2022 року : звітність Офісу Генерального прокурора за формою № 1. URL: [https://old.gp.gov.ua/ua/file\\_downloader.html?\\_m=fslib&\\_t=fsfile&\\_c=download&file\\_id=225262](https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=225262)
4. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2023 року : звітність Офісу Генерального прокурора за формою № 1. URL: [https://old.gp.gov.ua/ua/file\\_downloader.html?\\_m=fslib&\\_t=fsfile&\\_c=download&file\\_id=241804](https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=241804)
5. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2024 року : звітність Офісу Генерального прокурора за формою № 1. URL: [https://old.gp.gov.ua/ua/file\\_downloader.html?\\_m=fslib&\\_t=fsfile&\\_c=download&file\\_id=260042](https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=260042)
6. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) : навч. посіб. / Г. М. Анісімов, Ю. П. Дзюба, В. І. Касинюк та ін. ; за ред. М. І. Панова. : Харків. Право. 2011. 184 с. URL: [https://library.nlu.edu.ua/POLN\\_TEXT/POSIBNIKI\\_2012/ViiskoviZlochini\\_2011.pdf](https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2012/ViiskoviZlochini_2011.pdf)
7. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці : Закон України від 13.12.2022 р. № 2839-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2839-20#Text>

8. Пояснювальна записка до проекту Закону України “Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці». URL: <https://itd.rada.gov.ua/4ed6579c-0d59-4b2b-83a4-12adbb299e28>

9. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо усунення суперечностей у караності кримінальних правопорушень : Закон України від 13.07.2023 р. № 3233-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3233-20#Text>

10. Гладченко Д.М. Правовий аналіз змін військових кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 407, 425 Кримінального кодексу України, внесених відповідно до Закону України від 13 липня 2023 р. № 3233-IX : *Нове українське право*. Вип. 4. 2023. С. 152–162. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/525/476>

11. Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану : Закон України від 20.08.2024 р. № 3902-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3902-20#Text>

12. Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану : Проект Закону. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2390736>

13. Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану» (реєстр. № 11322 від 06.06.2024), підготовлений до другого читання : висновок Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності. URL: <https://itd.rada.gov.ua/d00e1ecd-7ef2-4b7f-894c-4f0070386e44>

14. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану» : супровідний документ до законопроекту. URL: <https://itd.rada.gov.ua/76d2a678-8895-4987-9a00-cd239d051b51>

15. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінально-виконавчого кодексу України щодо удосконалення положень чинного законодавства в частині кримінальної відповідальності за скоєння військових кримінальних правопорушень, пов'язаних із порушеннями правил експлуатації бойових чи спеціальних машин, виконання польотів чи підготовки до них, кораблеводіння : Закон України від 06.09.2023 р. № 3380-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3380-20#Text>

16. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення положень чинного законодавства в частині кримінальної відповідальності за скоєння військових кримінальних правопорушень пов'язаних із порушеннями правил експлуатації бойових чи спеціальних машин, виконання польотів чи підготовки до них, кораблеводіння» : супровідний документ до законопроекту. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1796491>

17. Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану» : висновок Головного науково-експертного управління апарату Верховної Ради України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/f5231a0f-1c81-4c02-8ccc-805d6bfd2713>

18. Гладченко Д.М. Аналіз кримінально-правової новели Закону України від 20.08.2024 р. № 3902-IX – спеціального виду звільнення осіб, що вперше під час дії воєнного стану вчинили військові кримінальні правопорушення, передбачені ст. ст. 407, 408 КК України, від кримінальної відповідальності : *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. Вип. 6. Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 188 – 195. URL: [http://apnl.dnu.in.ua/6\\_2024/31.pdf](http://apnl.dnu.in.ua/6_2024/31.pdf)